

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 6539/03

בפני: כבוד השופט מ' חשין
כבוד השופטת ד' ביניש
כבוד השופטת א' חיות

העותרת: ליאורה גולדמן

נגד

המשיבים: 1. מדינת ישראל - משרד הפנים
2. שר הפנים מר אברהם פורז

עתירה למתן צו על-תנאי

תאריך הישיבה: י"ב בתשרי תשס"ה (27.9.04)

בשם העותר: עו"ד יעקב רובין

בשם המשיבים: עו"ד עינב גולומב

פסק-דין

השופט מ' חשין:

עתירה זו שלפנינו עניינה בתעודת הזהות שמחזיקים בה תושבי ישראל. שר הפנים החליט, והחלטתו אושרה כנדרש בוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, כי אין עוד מקום לרישום פרט ה"לאום" בתעודת הזהות. העותרת מתנגדת בכל-תוקף להחלטה זו, ועתירתה היא כי נורה ופרט הלאום יושב אחר כבוד לתעודת הזהות.

הדין שלענין ועימו עיקרי העובדות

2. חוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965 (חוק המירשם), מחייב תושבים שמלאו להם 16 שנה לקבל תעודת זהות (סעיף 24 לחוק). תעודת הזהות, כשמה וכתוארה,

נועדה לזיהוי של אדם בנסיבות אלו ואחרות. ראו, למשל: חוק החזקת תעודת זהות והצגתה, תשמ"ג-1982. חוק המירשם קובע מפורשות, בסעיף 2 בו, אלו פרטים יירשמו במירשם האוכלוסין, ואולם באשר לתעודת הזהות מודיע הוא אותנו אך זאת ש"תעודת זהות תכיל את פרטי הרישום שיקבע שר הפנים באישור ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת ופרטים נוספים שייקבעו ויאושרו כאמור" (סעיף 25 לחוק המירשם).

שר הפנים עשה כסמכותו בחוק המירשם, ובאישור ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת (ועדת חוקה) קבע בתקנות מרשם האוכלוסין (רישומים בתעודת זהות), תש"ן-1990 (התקנות או תקנות המירשם) אלו פרטי זיהוי של אדם יירשמו בתעודת הזהות. עובר להחלטתו של שר הפנים בענייננו, זה היה לשונה של תקנה 2(א) לתקנות המירשם באשר לפרטי הרישום שבתעודת הזהות:

<p>2. (א) תעודת זהות תכיל פרטי רישום אלה של בעל התעודה וכל שינוי או תיקון בהם:</p> <p>(1) שם המשפחה, השם הפרטי והשמות הקודמים;</p> <p>(2) שמות ההורים;</p> <p>(3) תאריך הלידה ומקומה;</p> <p>(4) המין;</p> <p>(5) הלאום;</p> <p>(6) המצב האישי (רווק, נשוי, גרוש או אלמן);</p> <p>(7) שם בן-הזוג;</p> <p>(8) שמם של הילדים, תאריכי לידתם ומינם;</p> <p>(9) המען;</p> <p>(10) אם הוא אזרח ישראל - אזרחותו הישראלית, זולת אם ביקש שלא לציין זאת.</p>	<p>פרטי רישום בתעודת הזהות</p>
--	--

ניתן דעתנו להוראת תקנה 2(א)(5), ולפיה אמור פרט הלאום להירשם בתעודת הזהות. וכך היה עד להחלטתו של שר הפנים.

3. היה זה משבר קואליציוני שהביא את שר הפנים להחליט – ואת ועדת חוקה לאשר את ההחלטה – למחוק את פרט הלאום שבתעודת הזהות. משבר קואליציוני זה פרץ בעקבות פסק הדין שניתן בבג"ץ 5070/95, 2901/97, ע"א 392/99 נעמת נ' שר הפנים, פ"ד נו(2) 721 (פרשת נעמת), בו פסק בית המשפט כי תושב ישראל שעבר הליך של גיור קונסרבטיבי או רפורמי, זכאי להירשם במירשם האוכלוסין כ"יהודי" בפרטי

הדת והלאום, וכי חובה היא המוטלת על שר הפנים לקיים זכותו זו של המתגייר. שר הפנים, שאותה עת היה חבר סיעת ש"ס בכנסת, נתקשה למלא צו זה שנצטווה בידי בית המשפט, והפיתרון שנמצא למשבר היה כי פרט ה"לאום" ימשיך להיות רשום במירשם, כדבר חוק המירשם, אך יימחק מתעודת הזהות ולא עוד יופיע בה. אמרו האומרים ועשו. כך נתפרסמו תקנות מרשם האוכלוסין (רישומים בתעודת זהות) (תיקון), התשס"ב-2002 (ק"ת תשס"ב, עמ' 584), ובהן נמחק פרט ה"לאום" מתקנה 2(א)(5) לתקנות המירשם. מאותה עת ואילך אפוא, אין פרט ה"לאום" נרשם עוד בתעודות זהות המוצאות בידי משרד הפנים.

4. העותרת, יהודית תושבת ישראל, החזיקה בתעודת זהות שהונפקה לה על-פי נוסחן הקודם של התקנות, ורישום פרט הלאום שבתעודה היה "יהודיה". משנתבלתה התעודה ביקשה העותרת להחליפה בתעודה חדשה, אלא שבין לבין נתבטל פרט ה"לאום" כפי שהיסברנו. וכך, משקיבלה את תעודת הזהות החדשה - כך מדווחת לנו העותרת - ניגלה לה "לתדהמתה ... כי בתעודת הזהות [החדשה], תחת הסעיף: לאום, מופיעות שמונה כוכביות (*****) וזאת במקום המילה 'יהודיה', כפי שהיתה בתעודת הזהות הקודמת שהחזיקה". העותרת, כך ממשיכה היא ומתארת את הרגשתה, "נסערה עד עמקי נשמתה ממחיקת יהדותה מתעודת הזהות", ועל-כן החלה במאבק להעברת רוע הגזירה ולהשבת פרט הלאום לתעודת הזהות. אלא שמשרד הפנים השיב את פניה ריקם, ומכאן פנייתה לבית-המשפט הגבוה לצדק. עתירתה של העותרת היא כי בית-המשפט יורה את המשיבים לרשום בתעודת הזהות שלה, בפרט הלאום, כי יהודיה היא, וכי יוסיף ויורה על ביטול הביטול שנעשה בתקנות המירשם, דהיינו, כי יורה על השבתה של תקנה 2(א)(5) על כנה.

5. העתירה פורשת עצמה על-פני עמודים רבים, ובפרק הטענות המשפטיות - המחזיק כחמישים סעיפים - קוראים אנו על העם היהודי שהוא "אחד העמים העתיקים ביותר"; על הדת היהודית ש"היתה אחת הדתות הקדומות בעולם"; על ההיסטוריה בת אלפי שנים של העם היהודי; על האנטישמיות ועל השמד; על התקומה ועל המאבקים לקיום המדינה; על אופייה היהודי של המדינה ועל מאבקים של יהודים לעלות ארצה; ועוד ועוד. כל אלה מוליכים את העותרת למסקנה כי "תיקון התקנה כפי שנעשה על ידי שר הפנים ובאישור ועדת חוקה, חוק ומשפט אינו נכון, אינו ראוי ובודאי שאינו סביר, בהיותו סותר ערכי היסוד עליהם כוננה מדינת ישראל...", העותרת טוענת אפוא לאי-חוקיותה ולאי-סבירותה של ההחלטה על מחיקת פרט הלאום מתעודות הזהות, בעיקר בשל הסתירה החריפה שבין מעמדו של הלאום היהודי במדינת ישראל לבין הטעמים הפוליטיים שהובילו למחיקת פרט הלאום מתעודות הזהות. וזו היא אפוא השאלה

השנויה במחלוקת בין בעלי-הדין: האם עשו שר הפנים וועדת חוקה כדין בשנותם את תקנות המירשם ובהחליטם כי יש להשמיט מתעודת הזהות את פרט הלאום?

לנושא הסמכות

6. קשה לחלוק על סמכותם של שר הפנים וועדת חוקה להחליט על השמטת פרט הלאום מתעודת הזהות; והוא, בדברנו בסמכות במובנה הצר. מראשית הדברים ומעיקרו של דין לא תימצא לנו חובה המוטלת על שר פנים ועל ועדת חוקה להורות על רישומם של פרטים אלה ואלה - בהם פרט הלאום - בתעודות הזהות. וכשם שאין חובה המוטלת על השר ועל ועדת חוקה לכלול פרט פלוני בתעודת הזהות, כן לא תימצא לנו בחוק מיגבלה על סמכותם להחליט להשמיט מן הרישום בתעודת זהות פרט שמכלתחילה לא היו חייבים להכלילו בתעודה. אכן, סמכותם של השר ושל ועדת החוקה היא סמכות PRAETER LEGEM, דהיינו, הם הקובעים בראשית ובאחרית מה יירשם בתעודת הזהות. וכלשונו של סעיף 25 לחוק המירשם:

<p>25. תעודת-זהות תכיל את פרטי הרישום שיקבע שר הפנים באישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת ופרטים נוספים שייקבעו ויאושרו כאמור; ...</p>	<p>תוכנה של תעודת זהות</p>
---	------------------------------------

הנה-כי-כן, החוק, וכמותו תקנות המירשם, אינם מורים את שר הפנים - לא במישרין ולא בעקיפין - אלו מתוך פרטי הרישום המנויים בחוק ייכללו בתעודת הזהות. כך באשר לפרטי הרישום על דרך הכלל, וכך - לענייננו - באשר לפרט הלאום. שר הפנים וועדת חוקה קנו סמכות "פתוחה" להחליט אלו פרטים - פרטים מן המירשם ופרטים אחרים - ייכללו בתעודות הזהות, וסמכותם תחומה אך בתכליתו ובמטרותיו של חוק המירשם. על דרך ההקצנה והאבסורד נאמר, כי לו קבע שר הפנים שתעודת זהות לא תכלול את שמו של המחזיק בה, כי אז היינו רואים בכך שימוש שלא-כדין בסמכות או אף חריגה מסמכות. שאם שמו של אדם לא בא לזהותו, מה יבוא לזהותו? אלא שלעניין זהותו של אדם לא הרי פרט הלאום כפרט השם, ואין צורך שנרחיב. אין אפוא יסוד לטענה כי בעצם הוראתם על מחיקת פרט הלאום מתעודת הזהות פעלו שר הפנים וועדת חוקה בהיעדר סמכות (במובנה הצר). השאלה אינה אלא אם חרגו שר הפנים וועדת חוקה מתכליתו וממטרותיו של חוק המירשם, או אם פגמו באחד או באחדים

מעקרונות היסוד של שיטת המשפט בישראל כדי התערבותו של בית המשפט הגבוה לצדק באשר נעשה ובאשר לא נעשה.

תעודת זהות - מיסמך-של-זיהוי

7. ולעניין מטרתו ותכליתו של חוק המירשם. מהן תכליותיה ומטרותיה של תעודת הזהות? מהם העקרונות שתעודת הזהות רוכבת על כיתפיהם? דעתנו היא שתעודת זהות - כשמה כן היא: ייעודה הוא לשמש מיסמך-של-זיהוי למחזיק בה, "בפני קצין משטרה בכיר ראש רשות מקומית, שוטר או חייל במילוי תפקידם" (כלשון הוראת סעיף 2 לחוק החזקת תעודת זיהוי והצגתה) ולכל מטרה אחרת של זיהוי בחיי היומיום. הוא הדין בחוקים אחרים, שגם הם רואים בתעודת זהות אמצעי לזיהוי של המחזיק בה. כך, למשל, לענין בחירות; ראו: סעיף 74 לחוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], תשכ"ט-1969; סעיף 6 לחוק הבחירות לגופים ציבוריים, תשי"ד-1959. כך גם למטרות אחרות; ראו: תקנה 143 ב לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945. זה אף דברה של ההלכה, לאמור, כי "תעודת הזהות ניתנת לתושב ... בתור 'אמצעי זיהוי'" (בג"ץ 143/62 פונק שלזינגר נ' שר הפנים, פ"ד יז (1) 225, 249).

8. תעודת זיהוי - כשמה - אמורה אפוא לשמש מיסמך-של-זיהוי, ותכליתה תכלית של זיהוי היא. מסקנה נדרשת מכאן היא - כתכלית החוק - כי פרטים שיבואו בה ישרתו - בראש ובראשונה - את תכלית הזיהוי. וכך, בבוא שר הפנים להחליט אלו פרטים ייכללו ואלו פרטים לא ייכללו בתעודת זהות, שומה עליו לשוות נגד עיניו את תכלית הזיהוי, וכנדרש מכך ייכללו בתעודת הזהות פרטים המשרתים תכלית זו. ומשפועל שר הפנים בגדרים אלה של החוק, נתקשה לומר כי פעל בניגוד לחוק או בהיעדר סבירות. לעניינינו-שלנו נוסף, שהעותרת אינה מעלה כלל טענה כי פרט הלאום פרט של זיהוי הוא, וכמתבקש מכך - שמחיקתו של פרט הלאום מתעודת הזהות פוגמת ביכולת לזהות את בעל התעודה. גם אם נסכים כי פרט הלאום עשוי להוסיף לזיהוי של אדם, אין לומר כי מחיקתו של הפרט מתעודת הזהות פוגעת בזיהוי באורח חמור כדי בטלותה של החלטת המחיקה. הנה-כי-כן, ההחלטה על המחיקה לא פגמה בתכליתה המרכזית של תעודת הזהות, וכיצד נוכל לומר כי ההחלטה ניגעה באי-סבירות קיצונית כדי בטלותה? על כל אלה נזכור כי הייתה זו ועדת חוקה חוק ומשפט שאישרה את החלטת שר הפנים, וידענו מכבר הלכה כי במקום שחקיקת מישנה זוכה לאישור ועדה מוועדות הכנסת, אך לעיתים נדירות יאמר בית-משפט כי אישור זה חורג ממיתחם הסבירות כדי היותו בטל ומבוטל, ראו, למשל, והשוו: בג"צ 108/70 מנור נ' שר האוצר, פ"ד כד (2) 442, 445; ע"א 2313/98 שר המסחר והתעשייה נ' מינקול, פ"ד נד (1) 673,

686; ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי, פ"ד מט(4) 221, 570, והאסמכתאות שם.

תעודות זהות - מיסמך-של-זהות

9. מוסיפה העותרת וטוענת כי עתירתה אינה נסבה כלל על סוגיית הזיהוי אלא על סוגיית הזהות. לדבריה, יותר משבאה תעודת הזהות לשמש לזיהוי של המחזיק בה, ייעודה הוא לשמש מיסמך של זהות, הצהרת המדינה על זהות המחזיק או המחזיקה בה. העותרת כמו מבקשת לשאת את תעודת הזהות על נס, ולהכריז בקול נוכח עם ועולם כי יהודיה היא. וכלשונה בעתירתה: "תעודת הזהות איננה רק מסמך רשמי מטעם המדינה, אלא גם מעידה היא על האדם המחזיק בה. למעשה מהווה היא מסמך באמצעותו יכול כל יהודי (או אזרח המדינה בן לאום אחר), להכריז קבל עם ועולם: 'יהודי אנוכי'". וכך, משבא שר הפנים והורה על מחיקת פרט הלאום מתעודת הזהות, בעצם מעשהו זה פגע בזהות היהודית של תושבי המדינה היהודיים, ופגיעה זו – באשר היא – הופכת את ההחלטה על שינוי התקנות לבלתי סבירה בעליל.

10. טענתה זו של העותרת לאו טענה היא, ולו משום שמיקרא מפורש הוא בחוק המירשם, כי רישום פרט הלאום במירשם האוכלוסין – וכנדרש מכך, רישום בתעודת הזהות אף-הוא – לא יהווה ראייה לכאורה לנכונות הרישום. וכלשונו של סעיף 3 לחוק המירשם:

<p>3. הרישום במרשם, כל העתק או תמצית ממנו וכן כל תעודה שניתנה לפי חוק זה יהיו ראייה לכאורה לנכונות פרטי הרישום המפורטים בפיסקאות (1) עד (4) ו-(9) עד (13) לסעיף 2</p>	<p>המרשם ראיה לכאורה</p>
---	----------------------------------

עינינו הן הרואות, כי רישום על-פי פסקה (5) – היא הפיסקה שעניינה הוא הלאום – לא יהווה ראייה לכאורה לנכונותו. הוראת-חוק זה יש בה אפוא ראייה לסתירת טענתה של העותרת על דבר היותה של תעודת הזהות מיסמך של זהות, כביכול. זאת ועוד: תקנות המירשם הולכות בדרכו של החוק, ואף מרחיקות הן לכת בקובען מפורשות (בתקנה 1(ג)(4)) כי בתעודת הזהות יבוא רישום זה:

לפי סעיף 3 לחוק מרשם האוכלוסין. תשכ"ה-1965, יהיו פרטי הרישום שבתעודה זו - למעט רישום "הלאום",

”המצב האישי” ו”שם בן-הזוג”, ראייה
לכאורה לנכונותם.

ואמנם, עיון בתעודת הזהות שכל אחד מאיתנו מחזיק בה, יגלה למתעניין כי באה בה הערה בלשון זו (הגם שאותיות טל ומטר היו כאותיות קידוש לבנה ביחס לאותיות שבתעודות הזהות). אם נדרשנו אפוא לראיה נוספת כי רישום פרט הלאום אינו מהווה ראייה לכאורה לנכונותו - הנה מונחת היא לפנינו. המדינה טרחה טירחה יתרה, אף יצאה מגידרה, כדי להודיע לכל כי רישום פרט הלאום במירשם ובתעודת הזהות אינו נושא עימו כל ערך של ראייה. כיצד נוכל לומר אנו כי רישום פרט הלאום בתעודת הזהות מהווה הצהרה של המדינה על לאומיותו של המחזיק בתעודה.

11. עוד טוענת העותרת, כי יש פרטים בתעודת הזהות שאין בהם כדי לשרת את מטרת הזיהוי. כך, למשל, שמות ההורים, ימי הלידה, מצב משפחתי ופרטי בן הזוג וילדי בעל התעודה. אין זאת אלא שפרטים אלה הוספו לתעודת הזהות (כלשון העותרת) כ”הצהרה מטעם מדינת ישראל ומטעם בעל התעודה - מיהו אותו אדם שהינו בעל התעודה ומהי זהותו האישית, המשפחתית ... והלאומית”. וכדין פרטים אלה האחרים, כך טוענת העותרת, יהיה פרט הלאום. אין בטענה זו ולא כלום. כל פרטים אלה האחרים נועדו לזיהוי בהקשרים אלה ואחרים. כך, למשל, במקום שיש שני יוסף בן שמעון (למשל אברהם כהן), שמות ההורים יעזרו, וכך הוא יום הלידה; רישום הילדים יהיה לעזר לביצוע פעולות נדרשות בשמם וכו'. שלא כפרטים אלה הוא פרט הלאום, מכל מקום לא באותה עוצמה של זיהוי.

12. כללם של דברים: תכליתה של תעודת הזהות תכלית-של-זיהוי הוא ולא תכלית-של-זהות, וכנדרש מכאן יש לדחות את טענת העותרת כי בהוראתו על מחיקת פרט הלאום עשו שר הפנים וועדת חוקה שלא בסבירות עדי ביטול החלטתם.

מירשם האוכלוסין ותעודת זהות במדינה יהודית (ודמוקרטיית)

13. והעותרת לא תאמר די. מוסיפה היא וטוענת - טענה זו תופשת מקום נכבד בעתירתה - כי מדינת ישראל מדינה יהודית היא, מדינתו של העם היהודי אשר נרדף בגלות, ויהדותה של המדינה - באשר היא - מחייבת את רישום פרט הלאום - הלאום היהודי - בתעודת הזהות. ואם חרף כל אלה הורו השר וועדת חוקה על מחיקת פרט הלאום, אות וסימן הם כי החלטתם החלטה בלתי סבירה היא בעליל. וכלשונה של

העותרת בעתירתה: "מחיקת סעיף הלאום מתעודת הזהות הינו מעשה בלתי סביר, הסותר את העיקרון הבסיסי בדבר יהדותה של מדינת ישראל".

14. התשובה לטענת העותרת טמונה בטענה גופה. רישום פרט הלאום אמור להיעשות – כך הוא במירשם האוכלוסין וכך הוא בתעודת הזהות – לא רק ליהודים אלא לשבעים אומה ולשון. לא כל תושבי ישראל יהודים הם, ולא כל לאום - הלאום היהודי הוא. כיצד נוכל לטעון אפוא כי יהדותה של המדינה מחייבת את רישום פרט הלאום?

מירשם האוכלוסין, תעודת זהות, אמונות ודעות

15. מאז ראשית ימיה של המדינה מיתדפקות על דלתו של בית-המשפט, שוב ושוב, עתירות הכורכות את נושא מירשם האוכלוסין – המירשם בסיפרי המדינה והמירשם בתעודות הזהות – עם זהותה של המדינה ועם זהותם של העותרים. כך היה לפי פקודת מרשם התושבים, תש"ט-1949, וכך היה – והוה – לפי חוק המירשם. תשובתו העיקרית והנחרצת של בית-המשפט לכל אותן עתירות הייתה זו, שחוק המירשם אינו אלא חוק סטטיסטי-רישומי ותכליתו אינה אלא להקים מאגר מידע על-אודות תושבי ישראל. ובהיות החוק מה שהוא, אין להטיל עליו להכריע בשאלות שמעבר לכוחו. אמר על כך השופט ש"ז חשין בבג"ץ 145/51 אבט ראס נ' המושל הצבאי של הגליל, פ"ד ה(3) 1476, 1478:

... לא הרי חוק ההתאזרחות כהרי פקודת מרשם התושבים, אשר בה אנו עוסקים כאן ... פקודה זו כל עיקרה לא בא אלא למטרות של סטטיסטיקה וכיוצא בזה, ואין היא מעניקה לנרשם שום זכויות מיוחדות, פרט – כמובן – לעצם הזכות לקבל תעודת זהות.

כן היו דבריו של השופט זוסמן בפרשת פונק-שליזינגר (שם, 249):

הפקודה הנ"ל [פקודת מרשם התושבים] לא שיוותה לרישום במרשם-התושבים כוח של רָאִיָה או הוכחה לשום דבר. מטרת הפקודה היא ... לאסוף חומר סטטיסטי. חומר זה יכול שיהא נכון ויכול שיהא לא-נכון, ואיש אינו ערב לנכונותו.

בשתי פרשות אלו נדונה פקודת מרשם התושבים, תש"ט-1949, ואולם ההלכה לגבי אופיו של המירשם נשנתה – כלשונה וכרוחה – גם לענייניו של חוק המירשם. ראו למשל בג"ץ 58/68 שליט נ' שר הפנים, כג(2) 477, 502; ע"א 630/70 טמרין נ' מדינת ישראל, פ"ד כו (1) 197, 223. הלכה זו – כלשונה וכרוחה – חיה עימנו כהיום הזה, וכדבריו של הנשיא ברק בפרשת נעמת (לעיל, שם, 744):

... הילכת פונק שלזינגר – אשר נפסקה לפני כארבעים שנה – ממשיכה לעמוד בתוקפה. בכל הנוגע לרישום הפריטים של לאום ודת היא קובעת כי תפקיד המרשם הוא "תפקיד של מאסף חומר סטטיסטי לצורך ניהול ספר התושבים..."

אכן, בחוק המירשם באה הוראה – אשר לא הייתה בפקודת מרשם התושבים – ולפיה מיקצת פרטים הרשומים במירשם מהווים ראיה לכאורה לנכונותם, ובמובן זה יש בו ברישום שבמירשם כיום משהו מן המהות. ואולם לעניינינו-שלנו – בנושאי דת ולאום – מה שהיה הוא שהווי ואין חדש בהלכה.

16. ניתנת אמת להיאמר כי נשמעו גם קולות אחרים, קולות המבקשים לצקת ברישומיו של מירשם האוכלוסין תוכן מהותי. כך, למשל, אמר השופט אנגלרד בפרשת נעמת (שם 756):

והנה, הסוגיה שלפנינו הנוגעת לרישומי של אדם כיהודי במרשם האוכלוסין, היא דוגמה מובהקת למאבק על סמל. הרוב בפרשת שליט הנ"ל לא נלאה מלהדגיש כי הרישום במרשם האוכלוסין אינו אלא עניין סטטיסטי, חסר משמעות ממשית, וכי אין בו הכרעה מהותית בשאלה האידאולוגית של מיהו יהודי. אולם לא רק חלק מחברי ההרכב של בית-משפט זה סירבו לקבל רעיון זה, אלא גם הציבור הרחב לא שעה לו. בעקבות פסק-הדין בפרשה ההיא פרצה סערה פוליטית שהביאה לשינוי מהיר ביותר של החוק אשר ביטל את ההלכה שנפסקה זה עתה ברוב דעות דחוק.

ואמנם, אם רק בסטטיסטיקה חסרת משמעות עניינית מדובר, מדוע המשך המאבקים הרבים על הרישום? מדוע פסקי-הדין הרבים המשתרעים על עשרות עמודים ובהם נחלקות דעות השופטים? האמת היא, כמובן, כי הסמל כאן הוא המהות, וללא השקפת עולם נתונה אין הכרעה בשאלת הרישום ואין סטטיסטיקה.

באותה רוח דיבר אלינו השופט טירקל (שם, 762 ואילך). ואולם דעה זו דעת-מיעוט היא. ההלכה שנתקבלה היא, כי ערכו של הרישום במירשם - על דרך העיקרון - ערך הוא של רישום טכני-סטטיסטי גרידא. ואכן כן הוא. חוק המירשם, בעיקרו, חוק טכני הוא, וכי נטיל על כתפיו הדלות משא כבד של שאלות הרוח-עולם, לא יהיה בכוחו לשאתן. חוק המירשם לא נועד, מעיקרו, להכיל שאלות של עם ולאום, של דת ומדינה, של גיור כהלכה ושלא-כהלכה, של מיהו יהודי ומיהו שאינו-יהודי. הכרעות בשאלות אלו ובשאלות דומות להן הכרעות היסטוריות הן, ובהיותן מה שהן, אך מוזר - אף מגוחך - הוא הטיעון כי פקיד המירשם אמור להכריע בהן. הכרעות מסוג זה לא לפקיד המירשם ניתנו, אף לא לבית-המשפט בשיבתו לביקורת על החלטות הפקיד. בה-בעת, אם מורה אותנו החוק להכריע בשאלה פלונית - נכריע בה. בעיקר נכריע בשאלות אם נדרשים אנו להכריע בהן להכרה בזכויות היחיד. נפנינו לסוגיה זו בפרשת נעמת וכה היו דבריי (שם, בעמ' 759-760):

בראשית דבריו מצר חברי השופט אנגלרד על כי הוטל עלינו, על השופטים, להיאבק בשאלה החותכת בנו עשרות בשנים - בשאלה "מיהו יהודי?". שאלה זו, אומר הוא, "שאלה [היא] שביסודה אינה שפיטה כלל", וכך הדבר "בהיותה שאלה 'נקייה' של השקפת עולם שאין בכוחם של כלים משפטיים לפותרה". וחברי שואל בקול: כיצד זה נכריע בשאלה וכלי-מלאכה-של-משפט לא ניתנו בידינו? הנה-כי-כן, כך משמיענו חברי, נתקיימה בנו מצוקתם של בני-ישראל במצרים, שתכן לא ניתן להם ולבנים אמרו להם עשו. עוד אומר חברי, וזו הפעם קולו לא נשמע: והרי כולנו ידענו כי הכרעה בשאלה זו לא תשפיע עלינו אלא רעה, שכן מי הוא זה אשר נאבק עם סוגיה זו וכף ירכו לא נקעה?

תנוח דעתו של חברי: כמוני כמוהו. גם אני לא הזמנתי סוגיה זו להסב עמי אל שולחני. ודומני שלא אטעה אם אוסיף ואומר כי מקצת השופטים - אפשר כולם - דעתם כדעתו של חברי וכדעתו. אלא שלא הרי יורה כהרי דיין. שיורה - יורה או שלא יורה ודין חייב שידין. כפו עלינו הר כגיגית ולא הותרנו שלא לדין ולהכריע. מוסר חכמים "למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז" (ברכות, ד, א) - לא אלינו כינון. ואף אם חלילה נתבדה ונאחז, וגם אם לאוזני השומע לא ינעם, בכל-זאת חייבים אנו לומר דבר. ומלאכת יום-יום היא לנו.

אמנם כן הוא הדבר: שופט – באשר שופט הוא – לא הוכשר במיוחד לפתור קושיות של עם ומדינה, של דת ולאום, של "מיהו יהודי?" ומיהו שאינו יהודי. ואולם בה-במידה שופט אף לא הוכשר במיוחד להחליט מהי "מכוננית", מהו "מאיץ חלקיקים" ומהי "תאונת דרכים". כיצד זה אפוא יכול שופט, ובאותו יום עצמו, להידרש גם לעניינו של מאיץ חלקיקים, גם לשאלות של הענקת כספים בידי המדינה, גם לענייניהם של נכים, גם לנושאי חוזים, נזיקין ופטנטים וגם להרשעות בפלילים? התשובה לכך היא שהמשפט בנה לו לבית-המשפט כלי-מלאכה, וכלים אלה התולים על הקיר בחדר-המלאכה – ומעת לעת מיתוספים אליהם כלים חדשים – הם המשמשים את השופט בעבודתו על כל הסתעפויותיה. ומה המנתח יעשה שימוש על-פי העניין והצורך בסכינים מיוחדות ובאזמלים שהוכשרו לדבר, כן הוא השופט. וזו היא אָמְנוּת ואָמְנוּת השפיטה. וכך, מקום שהמחוקק תולה נורמות במשפט החלות על היחיד – זכויות וחובות, חסינויות, זכויות-יתר וכל כיוצא באלה יחסי-משפט בין בני-אדם – בקיומו של דבר מסוים, באותה משיכת-קולמוס עצמה עושה הוא, על דרך העיקרון, פר-שיפוט אותו "דבר" שאפשר קודם לכן לא היה בר-שיפוט. בית-המשפט הוסמך – אף חויב – להצהיר על קיומו של אותו "דבר", ובית-המשפט יעשה כחוכמתו. נורמה במשפט אין היא תופעת טבע ואין לה קיום "אובייקטיבי" משל הייתה מיטה, שולחן, כיסא או מנורה. נורמה במשפט פרי רוחנו היא וכמותה היא ההכרעה בשאלת השפיטות.

אכן, הכרעות שהיכרענו כוחן לא היה אלא בתחום המשפט הפוזיטיווי בלבד. לא היכרענו, ולא נתכוונו להכריע, בשאלות של דת או בשאלות של דת ומדינה. תמיד כיוונו מבטנו אל לשון החוק ואל תכליתו החוק, והכרעות שהיכרענו לא היו אלא בתחומיו של החוק בלבד. כך עושים אנו אף בענייננו-שלנו עתה. בתחומיו של חוק המירשם משוטטים אנו; לא בהיסטוריה של העם היהודי ענייננו, לא בזהותו של העם היהודי, לא בזהותה של המדינה ולא בנושאי לאום ומדינה. ענייננו עניין שיגרתו הוא: חיפוש אחרי תכלית חוק שחקקה הכנסת וכיבוד רצון המחוקק כפי שאותו רצון בא לידי ביטוי בלשונו וברוחו של החוק.

17. חוק המירשם קבע את תעודת הזהות כמיסמך-של-זיהוי, וגם אם בעיני העותרת – ואפשר בעיני אחרים אף-הם – תעודת הזהות היא מיסמך בעל משמעות מרחיקת-לכת וכהשקפת העותרת: מיסמך של זהות יהודית או הצהרה של המדינה על זהותה היהודית של העותרת – אין בתחושות סובייקטיוויות אלו כדי לשנות מתכליתה של תעודת הזהות כבת לחוק טכני-סטטיסטי.

אנו מחליטים לדחות את העתירה. בתינתנו דעתנו למצבה של העותרת החלטנו שלא לחייבה בהוצאות.

ש ו פ ט

השופט ד' ביניש:

אני מסכימה.

ש ו פ ט

השופטת א' חיות:

אני מסכימה.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט מ' חשין.

היום, כ' בחשוון תשס"ה (4.11.04).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט